

באר

ה"אור החיים הקדוש"

סדר לימוד ב"אור החיים" הקדוש

אלימלך בידמן

שליט"א

בתקנת מורינו הגה"צ רבי

פרשת שמות פ"ד

באר ה"אור הזיית הקדוש"

סדר למו"ב "אור החיים" הקדוש תקנת מורינו הגה"צ רבי אלימלך בודרמן שליט"א

פרשת שמות פ"ד

וּמִשָּׁה הָיָה רַעְיָה אֶת צִאן יִתְרוֹ הַתְּנִיּוֹ כִּהְיָן וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרֻבָּה: (ג' א')

ומשה היה רעהה את צאן יתרו התנינו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים חרובה: (ג' א')

וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מֵתוֹךְ הַסֵּהַן וַיֹּאמֶר מִשָּׁה מִשָּׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: (ג' ד')

ויאמר ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני: (ג' ד')

וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הַלֵּם שֶׁל נַעֲלִיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמֵּת קֹדֶשׁ הוּא: (ג' ה')

אל תקרב וגו' **אל** תקרב וגו'. הנה ב' דברים יצו אותנו ה', אחד שלא יקרב, ואחד שישלוח נעל רגלו שלא יעמוד בו אפי' במקום שהוא עומד בו כאומרו המקום אשר אתה עומד עליו כבר אדמת קודש הוא, וצריך לדעת למה לא הקדים לומר לו הסרת מכשול שכבר הוא נתון בו שהוא עומד במנעלו על אדמת קודש ואחר כך יצו עליו לבל יקרב הלום. דע כי בכל התורה כולה גילה ה' דעתו ורצונו כי עיקר הקפדתו ומוסרו הוא על מצות לא תעשה כי זה יחבול בנפש, והוא טעם אומרו (קס"ט י"ג) והרוח תשוב וגו' אשר נתנה ואמרו ז"ל (שם קמ"ב): תנה לו כמו שנתנה לך, אבל מצות עשה הם השגת הטוב כשיהיו ובהעדרם אין עונש זולת על פרטים ידועים כגון פסח ומילה. והנה כאן צוה לו ה' מצות לא תעשה ומצות עשה, לא תעשה היא אל תקרב הלום ואמרו ז"ל (פירושין ל"ו. פ' פסח י"ג): כל מקום שנאמר פן ואל אינו אלא לא תעשה, ומצות עשה היא של נעלך, ואם משה יקרב הלום הרי עבר על לא תעשה, ואם לא יסיר נעלו הגם שאינו דרך כבוד למקום לא עבר אלא אעשה ממה שאמר לו ה' בלשון עשה, ותמיד יקדים ה' השמירה לעשיה דכתיב (דברים 7) ושמרתם ועשיתם, לשמור לעשות (פס"ט טו) משמרת מצותי (בבב"ב טו ט). לזה ג"כ הקדים החמור אל. תקרב לא תעשה ואחר כך עשה של וגו' שיהנוג כבוד במקום המקודש. אלא שיש לנו לדעת דעת עליון למה לא קרא אליו קודם שיעמוד במקום קדוש לבל יקרב בנעלו אשר ברגלו על אדמת קודש. ואולי כי אינו ראוי הדבר להתייחד הדיבור עליו כי אם בצירוף אזהרת אל תקרב הלום. עוד אפשר לומר שלא נתקדש המקום שבו עמד עד אחר כך, והטעם שכשרצה ה' לדבר עמו שם במקום עמידתו רצה לקדשו והזהירו קודם. ואולי כי לזה דקדק לומר תיבת הוא כי לא היה צריך לומר אלא המקום וגו' אדמת קודש, אלא נתכוון הכתוב באומרו הוא לומר ולא היה קודם:

וַיֹּאמֶר ה' רֵאה רְאִיתִי אֶת עֲנִי עֲמִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשִׁיו כִּי יִדְעֵתִי אֶת מִכְאָבָיו: (ג' ה')

ויאמר ה' **ראה** ראיתי את עמי עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו: (ג' ה')

וַיְהִי כִּל נֶפֶשׁ יִצְאִי יָרַךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם: (א' ה')

עוד למה הוצרך לחזור להודיע מנין יוצאי ירך יעקב וכבר השמיענו וידענו. עוד מה הודעה זו כדבר חדש ויוסף היה במצרים.

ואולי שיכון הכתוב לומר על דרך אומרים ז"ל (פס"ט ל"ו) שעתיד היה יוסף להעמיד י"ב שבטים ומי סבב שלא העמיד אלא ב' הוא פגע רע שפגעתו אשת פוטיפר ויפוזו זרועי ידיו ע"כ, הא למדת שזולת זה ה' יוסף מעמיד י"ב שבטים, והוא אומרו ויהי לשון צער שמצטערת התורה על שלא היו בין הכל אלא שבעים נפש, והוא אומרו כל נפש וגו', ונתן הטעם לדבר שלא היו אלא ע' ואמר ויוסף היה וגו' ודין גרמא שלא היו, יוצאי ירך יעקב אלא ע' נפש שזולת זה אם לא ירד יוסף למצרים היה יוסף מעמיד י"ב שבטים והיו בני יעקב שמונים ענפים, ובוה נתיישבו כל הדקדוקים יחד.

עוד יכוין הכתוב באומרו כל נפש וגו' ויוסף וגו' לומר כי כללות ענפים אלו כולם שוים לטובה באין הבדל. ביניהם כולם צדיקים כולם חכמים כולם בלב שלם זה על זה וכאלו כולם נפש אחת, והודיע חידוש ורבותא גדולה היא לצד יוסף שהיה במצרים ומן הטבע יהיה משתנה מהשואת האחים בין לצד האחוה כי לא יתכן שיהיה שוה ברצון כהשואת כולם לצד מה שעשו לו שמכרוהו ונתאכזרו עליו ואיך לא יהיה קצת שינוי בינו לבין כולם, בין לצד הצדקות כי היה נתון בכור הטומאה והאחים היו בארץ כנען ומסוככים באילן הוא יעקב אביהם, ועל כל פנים ישתנה קצת, ואף על פי כן מודיע הכתוב כי שוה הוא להם ונכנס במספר הע' וכהשואת כולם יחד ליקרא נפש אחת בין לפרט האהבה והאחוה הנכונה בין לענין הצדקות וטהרת הנפש, שלא נדבק בו מתחלואי הנפש הגם היותו במצרים. ועיין מה שכתבתי בפסוק (ויג' טו) אמותה הפעם וגו':

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאֱנַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתֵּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה: (ב' א')

מן העבודה. פי' לא שצעקו לאל שיושיעם אלא צעקו מן הצער כאדם הצועק מכאבו. ומודיע הכתוב כי אותה צעקה עלתה לפני ה', והוא אומרו שועתם וגו' מן העבודה פי' מצער העבודה וישמע ה' את נאקתם פירוש הרמת קול כאבם.

עוד ירצה על דרך אומרו (פס"ט ק"ח) מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה כי אחת מהתפלות המתקבלות היא תפלה שמתוך צרה, וכן הוא אומר (יו"ט ז') קראתי. מצרה, והוא אומרו ותעל שועתם וגו' מן העבודה פי' לצד שהיתה מצרת העבודה, וכפי זה שועה זו היא תפלה וצעקת כאב הצרה הנה היא רמוזה באומרו מן העבודה ויזעקו, ובוה ידויק על נכון טעם ששינה הכתוב לשונו שהתחיל לומר ויזעקו ותעל שועתם וגו', שהיה לו לומר ותעל זעקתם וגו', אלא נתכוין לומר שהם זעקו מהצרה וגם שועו לה' כאומרו ותעל שועתם. וכפי זה שיעור הכתוב הוא על זה הדרך ותעל שועתם ששועו לאלהים מן העבודה. עוד אולי אומרו מן העבודה ירצה שלא הגיעה השועה לפני ה' על ידי אמצעי אלא ביושר עלתה מן העבודה אל האלהים שלא על ידי בעל כנפים יגיד דבר (קס"ט י"ג):

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים: (ב' כ"ה')

ויכל וגו' **וידע** וגו'. פי' אחר שצעקו ועלתה צעקתם זכר ה' ברית האבות וזה היה סיבה לפנות להם ולראות אותם, כי ראית ה' במצטער תועיל להסרת הצער כי הוא רחמן מלא רחמים ורחמיו על כל מעשי, והוא אומרו וידע וגו' בלע"ז אפיאד". ותמצא כי בעת כעסו יסתיר פניו, והוא אומרו (דברים ל"א) ואנכי הסתר אסתיר וגו'. עוד ירצה באומרו וידע דברים נסתרים שהרעו:

אשר מענים ומשעבדים אותם.

עוד ירצה לומר ראה הצער שישנם בו ועוד ראיתי עוני עמי שהם חלק ה' עמו והעוני הוא אשר הם במצרים כי אם ישראל מתעכבים עוד הם נאבדים ב"מ על דרך אומרם ז"ל (פגמס) ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדיין וגו' כי אם היו מתעכבים שם עוד היו נכנסים בנ' שערי טומאה ולא היתה תקומה לזה גאלם מיד ולא שהו אפי' שיעור שייספיק בצקם להחמיץ הגם שכבר בטלה עבודה מהם והיו שרי צוען המקום הוא גורם עינוי, והוא טעם אומרם (לקמן יג לט) ולא יכלו להתמהמה, והוא שרמז פי חכם ברוך הוא אשר במצרים.

עוד ירצה באומרם ראה ראיתי ב' ראיות אחת שנשלמו בירורי ניצוצי הקדושה ואין להם עוד הנאה בגלות וכאומרם ז"ל (נככות ט: פסמסי ק"ט): בפסוק וינצלו את מצרים עשאוה כמצודה שאין בה דגן וכמצולה שאין בה גים, ועוד ראיתי שעכבתם שם תריע להם להטמינם בקליפה בטומאה כמו שכתבתי:

ואת נעקתם שמעתי. פי' ועוד בא לפני צעקתם מצרה להם כי הוסיפו להרע עד שצעקו צעקה מכאב לב וכמו שפירשתי בפסוק ותעל שועתם וגו' מן העבודה. וזה הקדמת טעם לשליחותו קודם הזמן שהוא להצילו מצרה מעכשיו שלא ישתעבדו בו באותה שנה שהיו המצרים מוכים מכות גדולות כי מיום שהתחילו המכות במצרים נסתלק השעבוד מישראל כאשר אבאר בסמוך בפסוק וארד להצילו. גם למה שפירשתי באומרם ראה ראיתי שנתכוין על צרת מצרים כי הגיע העת להסתלק, אף על פי כן צריך התעוררות מהניצולים לזה אומר ואת צעקתם שמעתי:

ואומרם מפני נוגשיו אחר שהזכיר שמיעת הצעקה ולא כן היה לו לומר אלא ואת צעקתם מפני נוגשיו שמעתי. עוד אמר צעקתם לשון רבים ונוגשיו לשון יחיד ולא הוזהר מדת הלשון, נתכוין לומר כי בני ישראל צעק לבם אל ה' בתפלה, וזה יצדיק מה שפי' בפסוק ותעל שועתם וגו', ואם היה אומר ואת צעקתם מפני נוגשיו שמעתי היה נשמע שהצעקה היתה מהעבודה ולא כן הוא שצעקתם היתה בתפלה לפני ה'. וטעם שאמר צעקתם בלשון רבים ונוגשיו בלשון יחיד, להיות כי אין רבים הצועקים שוים בצעקם אל ה' לזה כינה אותם בשם רבים, אבל בערך הנוגש היה נוגש לכולם יחד בשוה לזה אמר מפני נוגשיו לשון יחיד. וטעם אומרם מפני נוגשיו הוא לרמוז כי טעם שקבל צעקת לבם אל ה' הוא לצד שצעקו מצרה וכמו שפירשתי בפסוק מן העבודה. עוד ירצה באומרם מפני נוגשיו כאן רמז כי המצריים נתמלאת סאתם ליפרע מהם אשר הרעו הגם שישראל עדיין לא נשלם זמן הגאולה, וזה טעם אחר לשליחות משה קודם זמן הגאולה.

עוד ירמוז מפני נוגשיו על דרך אומרם (קט"ו ס"ט) טרם יקראו ואני אענה, וכאן הודיע כי קודם נגישתם האדון מרגיש בצעקת בניו ידידי, ולדרך זה טעם אומרם לשון יחיד לומר אפי' נגישת ראשון שבהם, ואמר הטעם כי ידעתי את מכאוביו לומר הגם שעדיין לא צעקו אני יודע ונותן לב על מכאוביו של עמי ונחלתי, גם בזה גילה עוצם אהבתו עם ישראל כרחם אב רחמן וגו'. ולדרכים הראשונים שפירשתי כונת אומרם כי ידעתי וגו' להגדיל רוב צרותם כי לא יוכלו שאת כי רבו מכאוביהם בנגלה ובנסתר. עוד ירצה להודיע כי ידעתי מכאוביו פי' לא שקבלם מהצועקים אלא הכיר וידע שיעור המכאובים, ודבר זה יחייב לצד מדותיו להציל, וכמו שפירשתי בפסוק וירא אלהים כי לצד דאיתו בצרת הנבראים יתרבו רחמיו לפנים משורת הדין, וכמו כן הדברים שבאמצעות ידיעת המכאוב של ידידי יתרבו רחמיו, ומכל קיבוץ הטעמים אמר וארד להצילו:

ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם: (ג"ט)

ועתה הנה נעקת וגו'. צריך לדעת למה כפל האמור שכבר אמר ואת צעקתם וגו'. עוד דקדוק אומרם ועתה. עוד אומרם

הנה. עוד אומרם באה אלי כי לא היה צריך לומר אלי. עוד אומרם וגם ראיתי שכבר אמר זה למעלה. ונראה כי מודיעו ה' למשה כי אז בעודו מדבר עמו באה צעקת בני ישראל מחדש, ולזה דקדק לומר ועתה וגם אמר הנה כמראה לומר הנה הוא לפני. ואמר באה אלי לצד שיש הדרגות בתפלות המוגשות לפני הנעתר יש מהם שמביאין אותם משרתי עליון ומגישים אותם לפניו יתברך, ויש מהם שהם מעולים שיש בהם כח שאין צריכין אמצעי להגיעם לפני הבורא אלא הם מעצמם ניגשים לפניו, לזה אמר באה אלי פי' בלא אמצעי. ואומרם וגם ראיתי את הלחץ לפי דברי התנא (פסגמס) שאמר זה הדחק הוא פרט שלא נרשם בדברי ה' הקודמים לזה הוצרך ה' לאומרם. ונתכוון באומרם ראיתי להגדיל מדורת חפץ הפדיום, וכמו שפי' בפסוק (כ"ט) וידע אלהים. והכוונה בהודעת כל זה לומר ועתה לכה וגו' פי' תיכף ומיד בלא שום עיכוב לצד הדחק אשר הם נדחקים אין להמתין שום זמן:

ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוציא את עמי בני ישראל ממצרים: (ג"ז)

לכה ואשלחך וגו'. טעם שהוצרך לומר ואשלחך ללא צורך כי מן הסתם כשיאמר לו לכה ודאי כי הוא המשלחו, גם הקדים ההליכה קודם הזכרת השליחות, לומר כי לא הליכה זו לבד היא השליחות אלא אחר ההליכה תהיה התמדת השליחות, כמו שכן היה שאחר שהלך הוא שהיה שולחו פעם אחר פעם להוציא וגו'. עוד רמז לו כי לא בהליכה זו לחוד יוציא בני ישראל אלא שיחזור שליחות אחר שליחות, והכוונה בזה כי עתידות ישמיעוהו שלא יתרצה פרעה לשלחם תכף ומיד. עוד ירצה על דרך אומרם (מכ"ט) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, לזה אמר אלי.

לכה פי' אם אתה חפץ במצוה זו ללכת אז אני אשלחך חפצך ואשלחך, ומזה אתה למד שאם הוא ימאס מהלך לא ישלחנו:

ואולי כי לזה היה משה משיב בטענות כיון שלא ראה דבר מלך שלטון אלא אם ירצה היה מגלה דעתו כי יש לו טענות מונעות והיה ה' משיבו על כל טענה, וטענה כדי שילך מדעתו ורצונו כאשר אבאר בסמוך. עוד ירצה על דרך מה שפירשתי בפרשת וישב בשליחות יעקב ליוסף פי' לכה ואם תחוש למקרה רע ואשלחך ושלוחי מצוה אינן ניוקין, והיא שעמדה לו בדרך במלון (לקמן ד' כ"ד) שלא המיתו המלאך:

ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו: (ד"ד)

ויבקש המיתו. אמר ויבקש. אולי כי לצד שהיה שליח מצוה היה לו מונע על דרך אומרם ז"ל (פסחים ח'): שלוחי מצוה אינן ניוקין, והמצוה שהיה עסוק בה קנה לו בה פרקליט אחד והוא המלווה והשומר אותו ומנעו למשחית בל קרוב אליו. ואולי כי לזה נתכוין באומרם בדרך במלון לומר שלא היה עוסק בהליכת המצוה אלא במלון ולזה הוא שבקש המיתו. ואף על פי כן היה לו מונע כי סוף כל סוף חשוב כשלוחי מצוה גם בזמן ההוא, וכיני בניי כי המלאכים נועדו יחדיו נתחכמה צפורה והרימה מכשול, אכל בעודו עסוק במצוה פשיטא כי לא יקרב אליו משחית:

אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין נגרע מעבדתכם דבר: (ה"א)

כי אין נגרע וגו'. טעם אומרם כי אין וגו' ולא אמר ואין נגרע, הכי פירושו כה אמר פרעה וגו' אתם לכו וגו' ודברים אלו אין בהם בשורה רעה ואדרבה הם חפצים בדבר להקל מעליהם מלאכת הבנין ולעשות מלאכה זו לקשש קש לתבן, לזה אמר טעם הגזירה היא כי אין נגרע ואין זה אלא המעטת הזמן בדבר זה כדי שתעשו עבודתכם בזמן מועט:

לעילוי נשמת הרה"ח ראו"ב בן הרה"ח ישראל עוזר קליין זצ"ל נלב"ע בחג השבועות תשע"א